

folklor/edebiyat - folklore&literature, 2025; ; 31(4)-124. Sayı/Issue - Güz/Fall
Prof. Dr. Emel Kefeli Armağanı
DOI: 10.22559/folklor.4915

Araştırma makalesi/Research article

Yeniden Yazım/Biçimlendirme Olarak Tarihsel Roman: Kemal Tahir'in *Yol Ayrımı*'nda Geçmişin Yazınsal Temsili

Historical Novel as Rewriting/Refiguration: Literary
Representation of the Past in Kemal Tahir's *Yol Ayrımı*

Serkan Özdemir*

Öz

Tarih, tarihsel roman, hatıra gibi retrospektif anlatılar geçmişin geleceğe aktarımını sağlar. Bunlar, geçmiş zamana yönelerek artık mevcut olmayan bir zamanı; geçmişteki olayları ve olguları yazarının şimdisinde temsil eder. Geçmişin, yazarın bilincinde biçimlendirilmiş bir tasarımını okura sunar. Okurun bilincinde geçmiş canlandırır, onu bir anlatıya büründürür. Geçmiş bilinç düzeyinde hayata döndürerek ölü bir zaman olmaktan kurtarıp okurda geçmişe dair bir kavrayış oluşturur. Özellikle tarihsel roman, geçmiş ile şimdi arasında mimetik bir bağ kurar. Çünkü tarih, insanın geçmişteki eylemlerinin taklidinden; tarihsel roman ise onların ikincil taklidinden doğar. Bu durumda tarihin romanlaşması; geçmiş yaşantıların yazınsal olarak temsiline, insan bilincinde yeniden var edilmesine dayanır. Geçmişin yazınsal temsili, yeniden yazım ve yeniden biçimlendirme olmak üzere iki temel

Geliş tarihi (Received): 10-01-2025 Kabul tarihi (Accepted): 01-09-2025

* Dr. Öğr. Üyesi, Marmara Üniversitesi İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü. İstanbul-Türkiye/Asst. Prof. Dr., Marmara University Faculty of Humanities and Social Sciences Department of Turkish Language and Literature. serkan.ozdemir@marmara.edu.tr. ORCID ID: 0000-0003-3620-0779

yazma edimiyle gerçekleşir. Romancı, tarihçinin yazarak biçimlendirdiği tarihi; farklı bir tür, zaman, bağlam ve söylemde yeniden üretir. Böylece geçmişi şimdide temsil eder. Kemal Tahir'in *Yol Ayrımı* adlı tarihsel romanı buna örnek teşkil eder. Roman, tarihsel olaylar ve Ahmet Ağaoğlu'nun *Serbest Fırka Hatıraları* üzerine inşa edilir. Yazar; tarih, hatıra, roman türlerinin iç içe geçtiği, karşılıklı olarak etkilere girdiği farklı bir yazı deneyimi sunar. Hatıralardan yola çıkarak bir kurgusal gerçeklik yaratır. Geçmiş yeni bir zamansal biçimlenişle sunar. Geçmiş kurgusal gerçeklik içerisinde hayata döndürerek temsil eder, günceller. Bu çalışma; tarihsel romanı yalnızca içerdiği tarihsel veriler veya ideolojik yönelimler üzerinden değil aynı zamanda bu verileri nasıl yazınsallaştırdığı, hangi anlatı teknikleriyle yeniden ürettiği ve ne tür anlatı stratejileriyle geçmişi edebî bir düzlemde temsil ettiği üzerinden tartışır. Tarihsel romanı yalnızca tarihsel bağlamda değil biçimsel ve anlatsal düzeyde de ele alarak edebiyatın tarih ile kurduğu ilişkiye yeni bir kuramsal bakış açısı getirir.

Anahtar sözcükler: *Kemal Tahir, Yol Ayrımı, yeniden yazım, yeniden biçimlendirme, tarihsel roman*

Abstract

Retrospective narratives present the reader with a design of the past that has been shaped in the author's consciousness. They revitalize the past in the reader's consciousness, they make it into a narrative. By bringing the past back to life at the level of consciousness, they save it from being a dead time and create an understanding of the past in the reader. Especially the historical novel establishes a mimetic link between the past and the present. Because history is born from the imitation of human actions in the past, and the historical novel is born from their secondary imitation. The literary representation of the past is realized through two basic acts of writing: rewriting and reformatting. The novelist writes the history that the historian has first shaped by writing it, by reshaping it in a different genre, time, context and discourse. Thus, he represents the past in the present. Kemal Tahir's historical novel *Yol Ayrımı* is an example of this. The historical reality of the novel is built on Ahmet Ağaoğlu's *Memories of The Free Party*. The author offers a unique writing experience in which the genres of history, memoir, and novel intertwine and interact with one another. He creates a fictional reality based on memories. He presents the past in a new temporal form. He represents and updates the past by bringing it back to life within a fictional reality. This work discusses the historical novel not only in terms of the historical data or ideological orientations it contains, but also in terms of how it literaryizes this data, how it reproduces it with which narrative techniques, and what kind of narrative strategies it uses to represent the past on a literary plane. By addressing the historical novel not only in its historical context but also at the formal and narrative levels, it brings a new theoretical perspective to the relationship between literature and history.

Keywords: *Kemal Tahir, Yol Ayrımı, rewriting, refiguration, historical novel*

Extended summary

In philosophical terms, time is defined as “the uninterrupted change that causes the present to become the past”, “movement”, “the continuous whole consisting of past, present and future”. The past is the result of time’s properties of succession and motion. As a concept, the past is defined as “what is left behind”, “a period of time in which events that have already happened take place”, “lived experience”, “a set of events and facts that constitute history”. Retrospective narratives such as history, historical novels and memoirs enable the transmission of the past to the future. By turning to the past, they represent a time, human actions, events and phenomena that no longer exist in the author’s present. They present the reader with a design of the past that has been shaped in the author’s consciousness. They revitalize the past in the reader’s consciousness, they make it into a narrative. By bringing the past back to life at the level of consciousness, they save it from being a dead time and create an understanding of the past in the reader. Especially the historical novel establishes a mimetic link between the past and the present. Because history is born from the imitation of human actions in the past, and the historical novel is born from their secondary imitation. In this case, the novelization of history is based on the literary representation of past experiences and their re-creation in human consciousness. The literary representation of the past is realized through two basic acts of writing: rewriting and reformatting. The novelist writes the history that the historian has first shaped by writing it, by reshaping it in a different genre, time and discourse. Thus, he represents the past in the present. Kemal Tahir’s historical novel *Yol Ayrımı* is an example of this. The historical reality of the novel is built on Ahmet Ağaoğlu’s *Memoires of The Free Party*. The author presents a different writing experience in which the genres of novel, history and memoir are intertwined and interact with each other. He creates a fictional reality based on the memoirs. He presents the past in a new temporal configuration. He represents the real past by bringing it back to life in a fictional reality and rewrites history in a different context and genre. Literary genres such as memoir, history, historical novel, etc. tend towards the same temporal category, the past. However, while the historian repeats the real past by referring to it, the novelist recreates the fictional past. History has to convey past temporal actions in a sequential (paradigmatic) manner. The historical novel, on the other hand, depends on syntagmatic order. Since historical events take place in a diachronic manner, the historical narrative is also diachronic. The events narrated follow a certain chronology, an archaic sequence. The novelist, on the other hand, deals with the events of the past synchronically and weaves events. For this reason, history depends on diachronic and the historical novel on synchronic narration. History has the feature of sequentiality -the succession of events- due to the nature of time. The historical novel, on the other hand, juxtaposes events and phenomena of the past and states of consciousness; it is not obliged to place them consecutively. According to Bergson, “juxtaposition means simultaneity, not succession”. The historical novel, on the other hand, usually juxtaposes events in an order different from the historical flow. The historical novel is a form of discourse in which history and fiction are intertwined and interact. Therefore, it concerns both historiography and literature. The relationship between history and fiction in the historical novel is realized through two acts of writing: ‘rewriting’ and ‘reformatting’. The former refers to the transformation of historical data into a different context, genre and form; the latter refers to the alteration of the temporal

order of past events. The literary representation of the past in historical novels is realized through two basic acts of writing: rewriting and reformatting. These work in conjunction with each other in the historical novel: The past, which is first shaped and narrated by the historian, is then reshaped and novelized by the novelist in line with a specific intention. It is presented to the reader in a new genre, temporal order and context. Thus, history is rewritten/formatted. The historical novel is essentially a product of mimetic activity (mimesis). It imitates and represents human actions in the past through the plot (mythos). It creates a correlation between history (the original) and fiction (the copy). The historical novel not only repeats and imitates the past, but also rewrites, reshapes and updates it in the author's present. In this context, historical narrative is not only a transmission of information, but also a process of literary and conscious reconstruction. Kemal Tahir's novel *Yol Ayrımı* (The Parting of the Ways) clearly reveals these processes of rewriting and shaping in the literary representation of the past. Rather than directly narrating historical reality, the novel transforms Ahmet Ağaoğlu's memoirs into a fictional structure, creating a multi-layered and polyphonic representation of the past. The author starts from the documentary nature of the memoir, but he does so as a literary creation, not with a concern for literal historical accuracy. In this process, the past is no longer just a period of time "left behind". This study discusses historical novels not only in terms of the historical data they contain or their ideological orientations, but also in terms of how they fictionalize this data, how they reshape it using narrative techniques, and what kinds of narrative strategies they use to represent the past on a literary plane. By approaching historical novels not only in their historical context but also on a formal and narrative level, it brings a new theoretical perspective to the relationship between literature and history.

Giriş

Tarihsel roman, tarihî olayları edebî ölçütler çerçevesinde yeniden kurgulayan ve geçmiş farklı anlatı biçimiyle okura sunan yazınsal bir türdür. Bunda tarih, sadece bir bilgi aktarımı olmaktan çıkar; edebî bir anlatımla yeniden biçimlenir (Çelik, 2002: 49-68). Böylece geçmiş, başka bir bağlam ve zamanda temsil edilme imkânı bulur. On dokuzuncu yüzyılın başlarında Avrupa'da şekillenmeye başlayan ve zamanla yaygınlaşan tarihsel roman, toplumsal değişimlerle ve tarih bilincinin dönüşümüyle de yakından ilişkilidir (Lukacs, 2008: 21-35; Gögebakan, 2004: 24).

Tarihsel romanın Türk edebiyatındaki önemli temsilcilerinden biri Kemal Tahir'dir (1910-1973). Yazar, tarihsel romanlarında geçmiş aktarmaktan çok yaşadığı dönemi anlamak ve geleceğe ışık tutmak amacı taşır. Tarihsel romanı toplum üzerine düşünme aracı olarak görür (Eğribel, 2010: 19-24; Kızılcıkelik, 2012: 2-3). Kemal Tahir, tarihi irdelerken resmî tarih tezlerine karşı kendi öznel tarih yorumunu ortaya koyar. Tarihsel olayları, kendi bakış açısı ve yorumuyla tarihsel roman formunda yeniden yazar. Onun tarih ile roman arasında kurduğu bağı somut biçimde gösteren eserlerden biri, *Yol Ayrımı*'dir (1971). Yazar, burada tarihsel olayları romanlaştırmakla kalmayıp farklı yazınsal türleri bir araya getirir. Tarih, hatıra, gazete ve roman arasındaki sınırları bulanıklaştırır. Yeniden yazım/biçimlendirme olarak nitelenen yazı stratejisiyle yeni bir kurgu yaratır. Romanda Ahmet Ağaoğlu'nun

(1869-1939) *Serbest Fırka Hatıraları*'nı (1950) referans alır. Tarihsel gerçekliğin yerine ikame ettiği hatıraları alt metin olarak kullanır. Yazar, öznel tarih yorumunu ve eleştirisini büyük oranda burada anlatılanlar üzerine kurar. Böylece Türk siyasi tarihinin önemli kırılma noktalarından biri olan Serbest Cumhuriyet Fırkası girişimini; kendi kurmaca dünyasının zaman-mekân, karakter ve olay örgüsüne dâhil ederek geçmiş şimdiki zamanda temsil eder.

“Yeniden Yazım/Biçimlendirme Olarak Tarihsel Roman: Kemal Tahir’in *Yol Ayrımı*’nda Geçmişin Yazınsal Temsili” başlıklı bu makale, Kemal Tahir’in tarihsel romanını yalnızca tarihsel bağlamda değil biçimsel ve anlatısal düzeyde de ele alarak edebiyatın tarih ile kurduğu ilişkiye yeni bir kuramsal bakış açısı getirir. Romanın geçmişi sabit bir veri olarak değil sürekli yeniden yazılan ve biçimlenen bir kurgu olarak sunduğunu vurgular. Bu yönüyle çalışma; tarihsel roman kuramına edebî biçim, anlatı stratejileri ve yeniden yazım kavramları üzerinden katkı sunmayı amaçlar. Geçmişin başka bir zaman kategorisinde temsil edilmesini “yeniden yazım” ve “yeniden biçimlendirme” kavramları etrafında kuramsal bir zeminde tartışır. Her yazının bir yeniden yazım olduğu savından hareketle tarihsel romanı yeniden yazım/biçimlendirme olarak niteler. Çalışmanın ilk bölümü, geçmişin tarih ve roman düzleminde nasıl temsil edildiğini irdeler. İkinci bölüm, çalışmanın kuramsal çerçevesini oluşturur. Üçüncü bölüm, çalışmaya konu olan romanın tarih ile edebiyat arasındaki pozisyonunu sorgular. Dördüncü bölüm, Kemal Tahir’in tarihsel gerçeklik yerine ikame ettiği *Serbest Fırka Hatıraları* ile *Yol Ayrımı* arasında kurduğu ilişki çerçevesinde yazarın tarihsel verileri nasıl yazınsallaştırdığını, hangi anlatı teknikleriyle yeniden biçimlendirdiğini ve ne tür anlatı stratejileriyle geçmiş edebî düzlemde temsil ettiğini tartışır.

1. Geçmişin yazınsal temsili: Tarih ve tarihsel roman

İnsanlık, kendi geçmişini anlamlandırmak ve anlatmak için tarihsel anlatılar oluşturmuş, aynı zamanda bu anlatıları edebî formlarla yeniden biçimlendirmiş ve geleceğe aktarmıştır. Bu nedenle geçmişin nasıl temsil edildiği sorusu, tarih ve edebiyat disiplinlerinin ortak sorunu hâline gelmiştir. Bu disiplinler, geçmişe yönelişi bakımından benzer bir zeminde buluşsa da amaç, yöntem ve temsil biçimleri açısından önemli ayrımlar içerir.

Tarihçi, belge ve kanıtlara dayanarak geçmişin yeniden inşa etmeye çalışır. Romancı ise kurmacanın imkânlarıyla geçmişin edebî bir anlatıya dönüştürür. Bu nedenle tarih ile tarihsel roman arasındaki ilişki yalnızca bilgi üretimi, aktarımı açısından değil temsil ve anlamlandırma süreçleri bakımından da felsefi ve kuramsal tartışmalara kapı aralar. Bu noktada tarihin doğasına dair farklı yaklaşımlar öne çıkar: R. G. Collingwood tarihin, “geçmiş düşüncenin tarihçinin zihninde yeniden canlandırılması” olduğunu; tarihçinin geçmişin imgesini yeniden canlandırırken kendi yargısını oluşturduğunu ve olayları yalnızca sıralayan bir anlatıcı değil aynı zamanda yorumlayan ve eleştiren bir özne hâline geldiğini belirtir (Collingwood, 1996: 258-260). Onunla benzer bir yaklaşıma sahip olan Hayden White, tarihin tarihçinin romanı olduğunu; tarihin kesin ve sarıh bir bilim olmadığını savunur (White, 2008: 36). Tarihi, tarihçi ile tarihsel olgular arasında süregelen bir etkileşim olarak gören E. H. Carr ise tarihçinin bugüne; tarihsel olguların ise geçmişe ait olduğunu vurgular. Carr, tarihsel olguların tarihçi olmadan anlamsız kaldığını öne sürer. Aynı zamanda tarihi “bugün ile geçmiş

arasında bitmez bir diyalog” olarak niteler (Carr, 1994: 34-35). E. J. Hobsbawm ise resmî tarihin ideolojik etkenlerle şekillendirildiğini; tarih kurgusunun meşrulaştırıldığını ifade eder (Hobsbawm, 2009: 13). Benzer şekilde Oppermann da tarihin kesin doğrular ve mutlak hakikatler bildiremeyeceğini, yalnızca geçmişteki insanlara, olaylara ve olgulara dair söylemler üretebileceğini öne sürer (2006: 19).

Tarih ile kurmaca ayrımını belirginleştiren yaklaşımların yanında ikisini aynı anlatı kategorisinde değerlendiren ve özü itibarıyla benzer olduğunu öne süren yaklaşımlar da vardır: Örnek olarak Ricœur, anlatısal yapı bakımından tarih (tarih anlatısı) ile kurmacanın (tarihsel roman) aynı sınıfa dâhil olduğunu belirtir. Tarihin özünün de tarihsel roman gibi bir “tarihsel yazım” veya “yazınsal yapıntı” olduğunu öne sürerek onu “bir edebî artefakt” olarak tanımlar (Ricœur, 2009: 124). Ayrıca romancın tarihçinin ortaya koyduğu anlatıyı zamansal düzenleniş bakımından kurmaca gerçekliğin ölçütlerine göre yeniden biçimlendirdiğine dikkat çeker (Ricœur, 2012: 53-54). Genellikle bir tarih anlatısının geçmiş zaman kipini; tarihsel romanın ise tarihsel söylemi benimsemekle birlikte şimdiki zamanı kullandığını, söylenen şey ile söylemi aynı anda var ettiğini vurgular (Ricœur, 2012: 118-119).

Tarih ile tarihsel romanın sınırlarının belirginleştiği noktalardan biri, ikisinin ortaya koyduğu bilginin nesnelliliği ve gerçekliği hususudur. İkisi bu bakımdan ayrılır: Tarih belgelere yaslanırken, romancı belgeleri dönüştürür. Bunu biçim, anlam ve bağlam bakımından yapar (Aktulum, 2015: 1-16). Tarihsel roman yazarı, geçmişe ait olayları nesnellik iddiası ve amacı gütmekten öyküler. Tarihçi gibi bir kompozisyon etrafında olay örgüsü yaratsa da geçmişin bir benzerini inşa etmekten, geçmiş yazınsal olarak temsil etmekten öte gidemez. İkisi arasındaki temel fark tarihçinin inşa ettiği anlatıların geçmiş yeniden biçimlendirme amacı gütmemesinden, tarihçinin belgeler ve kanıtlar yoluyla geçmişte olmuş şeylere bağlı kalmak zorunda olmasından doğar (Ricœur, 2013: 235).

Bu bağlamda, tarih ile tarihsel roman arasındaki sınırların, ortaklıkların ve ayrımların kuramsal olarak tartışılması; geçmişin nasıl temsil edildiği sorusunu yalnızca nesnellik ve gerçeklik açısından değil aynı zamanda estetik ve anlatıbilimsel bir zemine de taşır. Tarihsel bilgi ile kurmaca arasındaki bu çok yönlü ilişki sadece geçmişin ne olduğu sorusunu değil onun nasıl anlatıldığı ve yeniden nasıl biçimlendirildiği sorularını da beraberinde getirir. Bu noktada geçmişin yazınsal temsili yalnızca bir anlatım biçimi değil aynı zamanda geçmişin şimdiyle ilişkisini kuran bir yeniden yazım/yeniden biçimlendirme süreci olarak karşımıza çıkar. Dolayısıyla tarihsel roman, geçmişin anlatıya dönüşmesiyle ortaya çıkan çok katmanlı bir temsili yapı sunarken aynı zamanda zamanın, olayların ve tarihsel figürlerin kurgusal bir düzlemde yeniden canlandırılmasını da mümkün kılar. Bu durum, tarihsel anlatıların doğasına dair kuramsal tartışmaları, zamanın yeniden biçimlendirilmesi ve anlatı aracılığıyla geçmişin temsil edilmesi eksenine taşır.

2. Tarihin yeniden yazımı ve zamanın yeniden biçimlendirilmesi

Tarihsel anlatılar yalnızca geçmişin kronolojik bir dizimi değil aynı zamanda insan deneyimini anlamlandırma çabasının bir ürünüdür. Bu anlamlandırma süreci; geçmişin salt aktarımından çok onun yeniden okunması, yorumlanması ve temsil edilmesiyle bağlantılıdır.

Geçmişî temsil etme noktasında kurmaca ile tarih arasındaki sınırlar giderek belirsizleşir. Bu durum, tarihin yeniden yazımı ve zamanın yeniden biçimlendirilmesi sorununu yalnızca anlatı düzeyinde değil aynı zamanda epistemolojik ve ontolojik düzlemde de tartışmaya açar. Geçmişin şimdide temsili hem tarihsel bilginin doğasını hem de anlatının gerçeklikle kurduğu ilişkiyi sorgulamayı gerektirir:

Ricceur, tarihin -tarih anlatısı- insan elinden çıkan bir sanat eseri olduğunu öne sürer (2009: 124). Aristoteles ise sanatı insan eylemlerinin taklidi, “mimesis” olarak niteler, bir eylemin taklidini “mythos” (öykü) şeklinde adlandırır. “Mythos” kavramıyla “olayların [uygun bir şekilde] birbiriyle bağlanması”, yani “olay örgüsü” hâline getirilmesini kasteder (Aristoteles, 2004: 22-23). Bu tanımlar, tarihin de kurmaca anlatılar gibi öyküleme ve biçimlendirmeye (olay örgüleştirmeye) dayalı bir tür olduğunu gösterir. Tarihçi; geçmişî taklit eder, geçmişteki olaylardan bir öykü ve örgü meydana getirerek onu biçimlendirir. Northrop Frye, anlatılar genelinde “mythos” ile “mimesis” arasındaki bağıntıyı “İnsan eylemi (*praxis*) öncelikle tarihler ya da belirli ve tikel eylemleri betimleyen sözel yapılar tarafından taklit edilir. *Mythos* bir eylemin ikincil taklididir.” ifadesiyle açıklar (2015: 111). Buradan yola çıkarak tarihsel anlatıların tarihin kendisi değil tekrarı, taklidi, temsili (mimesis) olduğu söylenebilir. Çünkü Bergson’a göre varlığımızın özdeş iki anı olamayacağından tarih, tekrerr edemez (Bergson, 2014: 49-53). Bu durumda tarihsel anlatılar; geçmişî ancak temsil edebilir, onu temsili olarak canlandırabilir.

Ricceur, tarih ve kurmaca arasındaki ilişkiyi hem kurmaca anlatının tarihleştirilmesi hem de tarihsel anlatının kurmacalaştırılması olarak görür (Ricceur, 2013: 172) Geçmişin şimdide yeniden canlandırılmasının geçmişin zamansal uzaklığını yeniden kesitlemek olduğunu düşünür. Buna göre tarihin romanlaştırılması, geçmişte vuku bulmuş şey ile şimdi arasındaki mesafenin, yabancılaşmanın ortadan kaldırılması, ikisi arasında bir özdeşlik sağlanmasıyla olanaklıdır (Ricceur, 2013: 239). Tarihçinin romancıdan farklı olarak yapması gereken şey anlamlı, tutarlı, gerçeğe bağlı bir imge inşa etmektir (Ricceur, 2013: 246). Çünkü tekrarlama, geçmişin geleceğe doğru tekrar açılmasını sağlayarak geçmişin şimdiyle bağıntısını kurar (Ricceur, 2013: 130-131). Bu çerçevede, anlatılarda üç mimetik bağıntıdan söz edilebilir: Eylemde bulunulan ve yaşanan zamanla olan bağıntı (olay zamanı), olay örgüleştirmenin zamanıyla olan bağıntı (öyküleme zamanı), okuma zamanıyla olan bağıntı (okuma zamanı). Ricceur, bunları ön biçimlendirme, biçimlendirme ve yeniden biçimlendirme düzlemi olarak niteler (2005: 7-11). Biçimlendirme kavramıyla olayların birbirine bağlanışını, olay örgüsü yaratmayı, yani Aristoteles’in “mimesis” ile “mythos” arasında kurduğu bağı; mimetik ilişkiyi kasteder (Aristoteles, 2004: 22-23).

Tarihin yeniden yazımı/biçimlendirilmesi olarak tarihsel roman, özünde bir mimetik (tekrar, taklit, temsil) etkinliğin ürünüdür. Bu nedenle tarih gibi roman da geçmişteki “canlı zamansal deneyimin, olay örgüsü aracılığıyla yaratıcı biçimde taklit edilmesi” olarak nitelenebilir (Ricceur, 2007: 71). Bu türden bir yazınsal ilişki “asıl olan” ve “asıl olanın kopyası” olmak üzere iki şeyi var sayar (Aktulum, 2015: 1-16). Romancı, tarih (asıl) ile kurmaca (kopya) arasında bir bağlaşımla meydana getirir. Tarihsel veriyi dönüştürür, düzenler ve olay örgüsü oluşturarak yeniden yazar (Ricceur, 2005: 78). Yeniden yazım genel olarak bir postmo-

dern yazma stratejisini ifade eder. Gérard Genette, her yazının bir yeniden yazım olduğunu, kendinden önceki metinleri taklit ettiğini veya dönüştürdüğünü söyler (Genette, 1997: 11). Bu türden bir yazınsal ilişkiyi “palimpsestes” metaforuyla imler (Genette, 1997: 398-399). Palimpsest, üstündeki yazılar temizlenerek tekrar tekrar kullanılan parşömeni ifade eder. (Alıntıl原因 Dillon, 2016: 25). Bu noktada palimpsest ile yeniden yazım stratejisi arasında benzerlikten söz edilebilir. Çünkü her ikisinde de “önceki bir metnin, onu taklit eden, dönüştüren, açık ya da kapalı biçimde ona gönderen bir başka metinde yinelenmesi” söz konusudur (Aktulum, 2007: 236). Bu yazı biçimi başka metin parçalarını bir araya getirmeye, onları düzenleyerek yeni bir metin üretmeye olanak tanır (Aktulum, 2007: 236). Ricceur, bu yazı sürecini yeniden yazımı da içine alacak şekilde “yeniden biçimlendirme” kavramıyla açıklar (Ricceur, 2012: 13-20). Yeniden yazım/biçimlendirme süreci tarihsel romanlarda birbiriyle bağlantılı olarak işler. Çünkü tarihsel roman hem tarihsel verinin veya malzemenin kurgulanıp dönüştürülmesini hem de geçmişteki olayların zamansal düzeninin yeniden biçimlenişi gerekli kılar. Tarihsel romanlarda yeniden yazım sürecinin iki ana dinamiği olduğu söylenebilir: Kubilay Aktulum’a göre öncelikle tarihsel unsurlar, biçimsel ve anlamsal olarak yeni bir bağlamda dönüştürülür. Aynı zamanda güncele taşınırken biçimsel ve anlamsal bakımdan yenilenir (2015: 6-7). Böylece tarihsel olan yeni bir bağlam, tür ve söylemde biçimlendirilir; yeni bir anlama, zamansal düzene ve dizilişe kavuşur. Romancı; tarihsel gerçekliğin yeni bir yorumunu, eleştirisini veya açıklamasını yapma imkânı bulur. Geçmiş, artık var olmayan tarihsel kişi, eylem ve olguları kendi şimdisinde hayata döndürerek yazınsal düzlemde temsil etmiş olur.

Tarihsel roman, bir tür yeniden yazım/biçimlendirme olarak tanımlandığında Kemal Tahir’in tarihsel romanları; geçmişin şimdide, farklı yazınsal türlerin birbiri içinde, tarihin kurmaca bünyesinde temsil edilmesine somut örnek teşkil eder. Özellikle farklı disiplinlerin, yazınsal türlerin, zaman kategorilerinin iç içe geçtiği *Yol Ayrımı*, tarih ile kurmaca ilişkisini tarihin yeniden yazımı/biçimlendirilmesi ve geçmişin yazınsal temsili bağlamında incelemeye oldukça elverişlidir. Bunun için öncelikle yazarın tarih ile edebiyat arasında kurduğu pragmatik ilişkiyi anlamak ve açıklamak gerekir.

3. Kemal Tahir’in tarih ile kurmaca arasındaki *Yol Ayrımı*

Kemal Tahir’in *Yol Ayrımı* adlı romanı, 1930 yılında kurulan Serbest Cumhuriyet Fırkasının kuruluş ve kapatılış sürecini merkeze alarak tarih ile kurmaca arasında farklı bir anlatı kurar. Yazar, tarihsel olayları bireysel yorumlarıyla yeniden şekillendirir; kurmaca bir yapı içinde tarihsel gerçekliği sorgular. Bu nedenle romanda yer alan tarih bilgileri ile döneme dair tarihsel belgeler ve hatıralar arasında benzerlikler ve farklılıklar bulunur. Bunlar, Kemal Tahir’in tarihsel roman yazımında izlediği yöntemi anlamak açısından önemlidir. *Yol Ayrımı* özelinde kurgulanmış tarih ile tarihî kaynaklarda, hatıralarda, gazetelerde aktarılan bilgiler karşılaştırıldığında yazarın tarihi nasıl ele aldığı ve tarihsel romana nasıl bir işlev yüklediği daha net şekilde ortaya çıkar.

Kemal Tahir, toplumu anlamak ve açıklamak için romanı bir vasıta olarak görür (Eğribel, 2010: 19-24; Kızılçelik, 2012: 2-3). Romanı tarih, sosyoloji gibi disiplinlerle ilişkilendirir.

Onu araçsallaştırarak toplumda tarih bilinci oluşturmaya; toplumu kendi tarihi üzerinde düşündürmeyi amaçlar (Bozdağ, 1995: 81; Özkan, 2010: 103-110). Tarihi kendi bakış açısıyla yorumlayan, yeniden yazan tarihsel romanlar kaleme alır. Eserlerinde farklı tarihsel dönemlerin sosyal ve siyasal gerçekliğini işler: *Devlet Ana* (1967), *Esir Şehrin İnsanları* (1956), *Esir Şehrin Mahpusu* (1962), *Yol Ayrımı* (1971) *Bozkırdaki Çekirdek* (1967) ve *Kurt Kanunu* (1969) vb. romanlarında Anadolu Türk tarihinin çeşitli devirlerini romanlaştırır (Tuncer, 2010: 343-351). Yazar, bu dönemlere ilişkin kendi öznel tarih okumasından yola çıkarak resmî tarihten farklı tezler ortaya koyar (Fedai, 2010: 317-323). Bunlar, bilgi ve sezginin harmanlanmasıyla ortaya çıkar (Andı, 2010: 381-385). Kemal Tahir, romanın toplumsal ve tarihsel gerçekliği yansıtması gerektiğine inanır (Kızılçelik, 2012: 105-106). Tarihe dair okumaları, araştırmaları sonucunda ulaştığı doğruları -kendince tarihsel gerçeği- romanlarında açıklar. Türk romanının kaderinin Türk toplumunun kaderiyle iç içe olduğunu iddia eder (Tahir, 1989: 161). Roman ile toplumsal tarih arasında sıkı bir bağ kurar. Geleneksel Anadolu Türk toplumuna yönelişinin ardında toplumu anlama ve tarihi kavrama çabası yatar (Hilav, 1993: 105). Bu nedenle toplumsallık ve tarihsellik, romancılığının ana vasıfları olarak belirir. Romanın toplumsal, tarihsel işlevini “kendi çetin gerçeklerinden kaçan insanlarımızı, gerçeklerimizle ilgilenir hale getirmeye çalışmak” şeklinde açıklar (Tahir, 1989: 79). Tarihsiz toplumların büyük sanatlarının olmayacağına, uydurma tarihle sanat yapılamayacağına inanan yazar, tarihsel romanları vasıtasıyla “geçmişin bugüne ve geleceğe bağlanması” hususunda görev üstlenir (Hilav, 1993: 105). Roman türünü, toplum gerçeğini bütüncül biçimde yansıtmaya elverişli bir sanat formu olarak görür. Tarih ile roman arasındaki kuvvetli bağa karşın Kemal Tahir kendini “tarihî romancı” değil, “romancı” olarak niteler. Okuruna tarih öğretme niyeti taşımadığını ifade eder (Bozdağ, 1995: 81).

Yazar, resmî ideolojiyle şekillenmiş tarihsel bilgileri kabullenip tekrarlamaktan çok gözlem ve sezgiye dayalı olarak tarihi yeniden yorumlar ve yazar. Dolayısıyla geçmiş hakkındaki resmî bilgiler ile onun romanlarında aktardığı tarih bilgisi tam manasıyla uyuşmaz (Hilav, 1993: 98). Bu yönüyle onun yapmaya çalıştığı şey “tarihi yeniden okumak” ve “kavramak” olarak tarif edilebilir. Ancak yazar tarihe dair araştırmalarını, yorumunu okura tarihsel gerçeklik diye sunar (Hilav, 1993: 104). Belgesel roman tarzında tarihi işlerken aslında içinde bulunduğu zamanın sorunlarıyla ilgilenir (Dosdoğru, 1974: 13). Kemal Tahir’in “*Esir Şehrin Üçlemesi*” (*Esir Şehrin İnsanları*, *Esir Şehrin Mahpusu*, *Yol Ayrımı*) olarak adlandırdığı tarihsel roman serisi, Millî Mücadele ve Cumhuriyet dönemlerini konu edinir. Serinin son kitabı olan *Yol Ayrımı* (1971), Cumhuriyet’in ilk yıllarındaki tarihsel gerçekliği tartışmak ve yansıtmak amacıyla Serbest Cumhuriyet Fırkası hadisesini işler. Yazar, gerçek kişiler ve olaylar etrafında yeni bir olay örgüsü yaratarak tarihi romanlaştırır; geçmişi yeniden biçimlendirir. 1930’da Fethi Okyar önderliğinde kurulan Serbest Cumhuriyet Fırkasının kuruluş ve kapatılış sürecini eleştirel bir tutumla ele alır. Romanını, tarihsel olaylar ve hatıralar üzerine inşa eder. Geçmişin bilinçsel bir tasarımı okura sunar. Devrin tanıkları ve partinin kurucuları arasında yer alan Ahmet Ağaoğlu’nun *Serbest Fırka Hatırları* (1949) adıyla yayınlanan anılarını kullanır, onu romanesk söyleme monte eder. Bunlar romanda tarihsel bilgiyi içeren bir bellek; geçmiş ile şimdi arasında bir bağlantı noktası olarak işlev görür.

Roman; “Madrabazlık”, “Kuvayı Milliyeciler”, “Yol Ayrımı” olmak üzere üç ana bölümden oluşur: İlk bölümde, fırkanın kuruluş sürecindeki siyasi tartışmalar; devrin ekonomik, idari, politik panoraması; Türkiye Büyük Millet Meclisinde iktidar ve muhalefet bloklarının oluşması üzerinde durulur. İkinci bölümde, Cumhuriyet Halk Partisi ile Serbest Cumhuriyet Fırkası arasındaki siyasi çekişme; ekonomik buhran ve baskıcı yönetimden bunalan halkın bir yol ayrımına sürüklenerek yeni muhalefet fırkasına yönelmesi; eski Kuvayı Milliyecilerin yeni fırkanın kurulmasından duydukları tedirginlik işlenir. Üçüncü bölümde; 1930 yerel seçimlerinde yaşanan siyasi kavgalar, Serbest Cumhuriyet Fırkasının başarısı karşısında tek parti idaresinin duyduğu kaygı ve Serbest Cumhuriyet Fırkasının feshedilme süreci aktarılır. Kemal Tahir, romanda Türkiye’nin çok partili hayata geçiş sürecini, Atatürk’ün otoritesinin meşruluğunu ve tek parti yönetiminin politikalarını sorgular. Bunu basın, aydınlar, halk olmak üzere toplumun üç ayrı çevresi üzerinden tartışır (Hüküm, 2017: 135). Bu tarihsel gerçekliği yansıtacak bir olay örgüsü tasarlar. Böylece bilinç düzeyinde geçmişten yeniden canlandırırken yazınsal olarak onu temsil, tekrar eder. Yazar, salt tarihsel gerçekliği aktarmak yerine tarihle oynar; kendi tezlerini öne çıkarır ve temellendirir: Serbest Cumhuriyet Fırkasının gerekli koşullar olgunlaşmadan dayatma yoluyla, alelacele kurulduğunu vurgular. Otoriter yönetimin demokratik siyaseti gölgelediği, güdümlü bir muhalefet yaratılmak istenildiği tezini işler. Ortaya koyduğu tezleri temellendirmek üzere Ahmet Ağaoğlu’nun hatırlarını referans kabul eder. Bu nedenle roman, tezli bir tarih anlatısıyla kurmaca arasında konumlanır, sıkışır. Tarihsel gerçekleri kendi dünya görüşü doğrultusunda yorumlayan yazar, siyasi eleştiri maksadıyla hem romanı hem de tarihi kendi doğal mecrasından saptırarak belirli bir yazınsal türün sınırları içinde değerlendirilmesi güçleşen; hatıra, tarih, roman türü arasında gezinen bir anlatı ortaya koyar.

Fethi Naci, Kemal Tahir’in *Yol Ayrımı*’nda Serbest Cumhuriyet Fırkası olgusuna dair yaklaşımının tarih biliminin ortaya koyduğu nesnel gerçeklikten farklı olduğunu öne sürer. Yazar, “Kemal Tahir öznel (‘öznel’ demek de doğru değil; ‘keyfince’!) bir tutumdan öte geçemiyor; bu yüzden de yaklaşımı, bir ‘romancı yaklaşımı’ olmadığı gibi, bir ‘bilim adamı yaklaşımı’ da olamıyor” (Naci, 2012: 275-277) der. Roman; farklı yazınsal türlerin etkileşime girmesi, geçmişin yeniden biçimlendirilmesi ve yazılması noktasında farklı bir yazı deneyimi olsa da teknik açıdan başarısız bulunur: Fethi Naci, romancının sözünün başlaması gerektiği noktada Kemal Tahir’in sustuğunu, sıkıştığı yerde Ağaoğlu’nun *Serbest Fırka Hatıraları*’na sarıldığını öne sürer. Ağaoğlu’nun hatıraları olmasaydı *Yol Ayrımı* diye bir romanın olamayacağını ifade eder (Naci, 2012: 277). İnci Enginün, yazarın diğer tarihsel romanları gibi *Yol Ayrımı*’nın da roman mı tarih mi olduğunun anlaşılmadığına, romanın teknik açıdan başarısız olduğuna dikkat çeker (2005, 318). Selahattin Hilav, yazarın tarihe yönelmesinin toplumun yaşadığı acı tecrübelerden ders alınmasını sağlamak gibi bir pragmatik yaklaşıma dayandığını; romanın Batılılaşma düşüncesinin ürünü olan Cumhuriyet ideolojisini, Atatürk devrimlerini, “Ebedî Şef” ve “Millî Şef” olgularını hedef aldığını öne sürer (Hilav, 1993: 104).

Kemal Tahir’in *Yol Ayrımı* özelinde, yazarın tarihle kurduğu ilişkiyi anlayabilmek, kurgulanmış tarih ile tarihsel kaynakların sunduğu bilgiyi karşılaştırmak gerekir. Bu aynı za-

manda onun tarihsel romanlarının tarih ile kurmaca arasındaki konumlanışını da gözler önüne serer. Bunun için Serbest Cumhuriyet Fırkası hadisesini konu edinen farklı kaynaklara ve araştırmalarına bakmak gerekir.

3.1. Romanın tarihsel arka planı ve alt metni

Tarihsel olayların anlatımı, onu yazarların ideolojik eğilimleri, dönemin politik atmosferi ve kişisel pozisyonları doğrultusunda kurgulanır. Bu da tarihsel bilginin nesnelliği ve güvenilirliği sorununu doğurur. Serbest Fırka hadisesine dair tarihî olayların anılar, tarih araştırmaları ve tarihsel romanlar aracılığıyla aktarımı, anlatımı Türkiye Cumhuriyeti'nin erken dönem siyasal tarihine bu yönüyle oldukça tartışmalı bir örnek teşkil eder. Buna rağmen bahse konu tarihî olaya dair hatıralar ve araştırmalar; Serbest Fırka hadisinin nasıl bir sosyal, siyasal, tarihsel atmosferde gerçekleştiğini görmek, devrin düşünce yapısını anlamak, Kemal Tahir'in neden geçmişe yöneldiğini kavramak bakımından önem taşır. Bu çerçevede romanın tarihsel arka planını teşkil eden olaylar, şu şekilde açıklanabilir:

Terakkiperver Cumhuriyet Fırkasının ardından Türkiye'nin ikinci çok partili rejim girişimi, Serbest Cumhuriyet Fırkası ile hayata geçirilmeye çalışılır. Yeni muhalefet fırkası Mustafa Kemal'in telkin ve teşvikiyle Paris sefiri Fethi Okyar tarafından 12 Ağustos 1930'da kurulur (Ağaoğlu, 1969: 6-9; Okyar, 2017: 255-267). Tüzüğünde cumhuriyetçi, milliyetçi ve laiklik ilkesine bağlı, temel hak ve özgürlüklerin herkes için geçerli olmasından yana bir parti olduğu yazar. Programında yabancı sermayeyi teşvik etmek, kadınlara seçme ve seçilme hakkı tanımak, liberal ekonomi politikaları uygulamak vb. ilkeler yer alır (Ağaoğlu, 1969: 6-9; Okyar, 2017: 255-267). Cumhuriyet Halk Partisi ile yaşanan sürtüşmeler, partinin feshedilmesine yol açar. Serbest Cumhuriyet Fırkası macerası doksan dokuz gün sürer. Yeni muhalefet fırkası Cumhuriyet Devri'nin başarısızlıkla sonuçlanan ikinci demokrasi denemesi olarak siyaset tarihinde yerini alır (Emrence, 2006: 17).

Cem Emrence, partinin kuruluşunun 1920'lerden başlayarak derinleşen ekonomik krize bağlı olduğunu belirtir. Resmî ideoloji ve tarihe göre partinin kapanışı, gerici halk yığınları tarafından ele geçirilmesine bağlanır (Emrence, 2006: 9-11). Yahya Sezai Tezel'e göre Serbest Cumhuriyet Fırkasının kurulmasının ardında Mustafa Kemal'in meşruiyetini çok partili demokrasinin sağlayacağı temsili hükümet sistemine dayandırma arzusu yatar (Tezel, 2006: 21-38). Serbest Cumhuriyet Fırkasının kuruluş ve kapanışına dair resmî ve resmî olmayan iki temel görüş mevcuttur: Resmî ideolojiye bağlı yorumlar, Serbest Cumhuriyet Fırkasının irtica yuvası hâline geldiği, henüz çok partili demokratik rejim için uygun zaman ve zeminin olmadığı yönündedir. Resmî olmayan bakış açısı ise Serbest Cumhuriyet Fırkasının danışıklı dövuş olduğu, Atatürk'ün devrimlerin ve kendisinin halk arasındaki yerini öğrenmek istediği, İsmet İnönü'yü dengelemek maksadıyla böyle bir teşebbüste bulunduğu yönündedir (Koçak, 2006: 49-165). 1930 belediye seçimlerinde halkın yeni fırkaya ilgi göstermesi, Ali Fethi Beyin kurtarıcı olarak görülmesi, Cumhuriyetin kurucu kadrosuyla halk arasındaki kopuş fırkanın sonunu hazırlar (Yetkin, 1982: 17-28). Serbest Cumhuriyet Fırkasının ülke siyasetine yarar sağlamadığı kanaati ağırlık kazanır. Bunun basın yoluyla propagandasında Cumhuriyet Halk Partisine yakın Yunus Nadi ve Falih Rıfkı (Atay) gibi isimler etkili olur.

Fethi Okyar'ın Batı illerine yaptığı gezi ve büyük İzmir mitinginin yarattığı tedirginlik fırkanın kapanmasında rol oynar (Emrence, 2006: 37-42).

Yol Ayrımı'nın tarihsel arka planını oluşturan Serbest Cumhuriyet Fırkası hadisesine dair birincil kaynaklar, fırkanın kurucularından olan Ali Fethi Okyar ve Ahmet Ağaoğlu'nun hatıralarıdır. Her iki isim de hatıralarında Serbest Cumhuriyet Fırkasının kuruluş ve kapatılış sürecini detaylı olarak anlatır. Özellikle Ağaoğlu'nun hatıraları, *Yol Ayrımı*'nda geniş yer tutar. Bunlar, Kemal Tahir'in Serbest Cumhuriyet Fırkası hakkındaki tarih yorumunun, tezinin ve düşüncesinin kaynağı; romanın alt metni ve temel dayanağı durumundadır (Hüküm, 2017: 134-135). Bu nedenle Ağaoğlu'nun *Serbest Fırka Hatıraları* ile Kemal Tahir'in *Yol Ayrımı* arasında geçmişin yazınsal temsili, tekrarı bağlamında bir mimetik bağ, ilişki meydana gelir. Yazar, hatıralardan yola çıkarak geçmişin yeni bir tasarımı sunarken yeniden yazılmış ve biçimlendirilmiş bir tarih ortaya koyar. Romanda, hatıralar tarih ile kurmaca arasında bir aktarma veya bağlantı noktası durumundadır. Ağaoğlu ise geçmişin şimdi ile bağıntısını sağlayan bir bellek görevi görür.

3.2. Romanda geçmişin yazınsal temsili

Tarihsel roman, geçmişi insan bilincinde yeniden canlandırır. Onu geri getiremezse de yazınsal olarak temsil ve tekrar edebilir; geçmişin bir benzerini okura sunabilir, okurda geçmişe dair bir kavrayış yaratabilir. Tarihsel romanın sağladığı bu imkân, Kemal Tahir tarafından sıklıkla kullanılır. Kemal Tahir, *Yol Ayrımı*'nda yeniden biçimlendirilmiş bir tarih ortaya koyar. Ağaoğlu'nun hatıralarının bazı bölümlerini romana taşır. Onu yeni bir tür ve bağlamda okura sunar. Serbest Cumhuriyet Fırkası hadisesi özelinde, geçmişi yeniden tasarlayarak okurun gözünde canlandırır.

Yazınsal olarak geçmişi canlandırmanın iki ana dinamiği vardır: yeniden yazmak ve yeniden biçimlendirmek (Aktulum, 2015: 1-16; Ricœur, 2005: 71-73). Yazar, önce geçmiş zamansal olarak yeniden biçimlendirir. Geçmişteki ardışık olayları ve anları yan yana koyarak eş zamanlı biçimde bir olay örgüsü yaratır. Sonra tarihsel gerçekliği kurgusallaştırarak farklı bir bağlam ve türde yeniden yazar. Böylece onu durağanlıktan kurtarır, canlandırır. Buna dair Colligwood, tarihin ölü bir geçmiş olarak düşünülemeyeceğini, onun temel işlevinin şimdiye ilişkin bir kavrayış sunmak olduğunu öne sürer (akt. Büyüktuncay, 2014: 49-74). Bu sav, Kemal Tahir'in *Yol Ayrımı*'nda ortaya koyduğu tarih perspektifiyle özdeşleşir. Yazar, tarih bilinci oluşturmak için ölü bir tarihi nakletmek yerine tarihi yeniden yorumlayarak günceller. Böylece kendi şimdisinde ona dair bir kavrayış oluşturur. Kendi bakış açısı, sezgisi ve ideolojisiyle bağlantılı bir tarih okuması ortaya koyar. Bunu gerçekleştirirken geçmişi yeni bir zamansal ve kurgusal düzende okura sunar. Bu yönüyle roman teknik olarak tarih veya hatıra türünden ayrılır: Çünkü tarih, arkaik bir dizilişi izlemek zorundadır. Kurmaca, bu zorunluluğu ortadan kaldırır (Ricœur, 2005: 88-89). Bu yaklaşıma uygun biçimde Kemal Tahir, geçmişi özgürce kurgusallaştırır. Serbest Cumhuriyet Fırkasına dair aktardıklarının tam manasıyla tarihsel gerçeklikle uyuşmadığı görülür: Romanda Âsım Us, Lozan'da Osmanlı'dan kalan borçların altınla ödenmesini kabul etmesi neticesinde alacaklıların Ali Fethi Bey'e on bin lira mükâfat verdiğini öne sürer (Tahir, 1971: 38). Buna ilişkin Fethi Naci, romancının

tarihsel olayları aktarırken “gerçek kişiler hakkında, gerçeğe uymayan sözler” söyletemeyeceğini vurgular. Kemal Tahir’in tarihsel gerçeklikle uyuşmayan şeyler aktarmasını eleştirir. Bunun ne romancı ne de tarihçi yaklaşımıyla uyuşmadığını belirtir (Naci, 2012: 275).

Tarih ile tarihsel roman arasındaki ilişki hem zamanın hem de olay örgüsünün düzenlenmesini gerektirir. Bu bir bakıma yeni bir metin oluşturmak, kurgulamaktır. Öyleyse tarihsel roman hem tarihsel veriyi hem de geçmiş zamanı yeniden biçimlendirmesi bakımından “tarihin dolaylı bir yeniden yazımı”dır (Aktulum, 2015: 1-16). Kemal Tahir de romanda bir yandan geçmişten yeniden biçimlendirip yazınsal düzlemde onu temsil ederken diğer yandan Ahmet Ağaoğlu’nun *Serbest Fırka Hatıraları*’ndan edindiği tarihsel veriyi yeniden yazar. Hatıraları yeni bir bağlama; tarihsel romana taşır. Onları kurmacanın bir parçası yaparak romanlaştırır. Serbest Cumhuriyet Fırkası hadisesi etrafında Atatürk, İsmet İnönü, Ali Fethi Okyar, Ahmet Ağaoğlu gibi daha birçok gerçek karakterin gerçek yaşam öyküsünü romanda canlandırarak temsil eder. Bu noktada tarihsel romanın tarihle kurduğu bağının niteliği önem taşır: Tarih ile kurmaca arasındaki ilişki, romanda “mimesis” ile “mythos” arasındaki bağıntıya paralel olarak ilerler (Aristoteles, 2004: 22-23). Öncelikle Ağaoğlu’nun hatıralarında sözel yapılar tarafından temsil/taklit (mimesis) edilen geçmişteki eylemler, daha sonra Kemal Tahir’in romanında yeniden biçimlendirilerek temsil edilir. Buna göre roman, Serbest Cumhuriyet Fırkası hadisesi gerçeğini değil onun bir benzerini okura sunar. Yani tarihsel roman tarih değil oynanmış, kurgulanmış, temsili bir tarihtir: Yazar, geri döndürmenin mümkün olmadığı geçmiş, Ağaoğlu’nun hatıraları aracılığıyla kendi romanında temsil eder. Ağaoğlu, aktarıcı/anlatıcı olarak romanda geçmiş gerçekliğin temsil/tekrar edilmesini sağlar. Öykülenen olayların Ağaoğlu’nun sesinden anlatılması, okurda Ağaoğlu’nun gerçek geçmiş yaşantısının aktarıldığı hissini pekiştirir. Böylece okurun bilincinde bir geçmiş tasarımı ve temsili oluşur. Tarihi temsil eden hatıralardaki olaylar, romanda yeni öykülerle yoğunlaştırılır: Romanın ikinci ve üçüncü bölümlerinde öne çıkan Selim ve Murat’ın öyküleri, Ramiz’in yaşam öyküsü, Dadal Efendi’nin öyküsü ve Avukat Celâlettin ile Doktor Münir beylerin öyküleri, buna örnek teşkil eder. Böylece yazar, tarihsel olaylar etrafında kurgusal bir gerçeklik yaratır. Bu durum, *Yol Ayrımı*’nın tarihi aktarmak yerine konu kurgulayarak bunu dönüştürdüğünü gösterir. Romanda tarihsel gerçeklik üzerine giydirilen kurgusal gerçekliğin alt yapısı şöyle hazırlanır: 8 Ağustos 1930’da *Vakit* gazetesinin baskıya hazırlanışı sırasında gazetenin sahibi Âsım Bey’in Yalova’da ulaştığı yeni muhalefet fırkası kurulacağı haberi ertesi günkü baskıya yetiştirilmeye çalışılır. Bu sırada muhalefet fırkasının kim tarafından neden ve niçin kurulacağı tartışılır (Tahir, 1971: 28-39). Akabinde Atatürk onuruna Yalova’da tertip edilen baloda yaşananlar, yeni bir muhalefet fırkası kurulmasına ilişkin siyasi tartışmalar üzerinde durulur. Âsım Bey, Murat ve Selim (gazete çalışanları) arasındaki diyaloglar üzerine kurulan ilk bölüm romanın olay örgüsünün ilk halkasını oluşturur. Burada Âsım Bey’in Yalova’daki baloya katıldığı, Gazi Paşa, Ali Fethi Bey ve İsmet İnönü’yü sohbet ederken gördüğü, yeni bir muhalefet fırkasının kurulacağını konuştukları aktarılır. Gazi’nin Fethi Bey’e hem Cumhuriyet Halk Fırkasının hem de Serbest Cumhuriyet Fırkasının taraftarı olacağı, her iki fırkanın adaylarını kendisinin tayin edeceğini söylediği anlatılır (Tahir, 1971: 46) Bu bölümde olayların gerçek bir karakter ve geçmişin tanığı olarak Âsım Us tarafından nakledilmesi, romanın tarihsellik niteliğini belirginleştirir.

Romanı salt tarih anlatısı olmaktan uzaklaştırıp kurgusallığını belirginleştiren şey, olay örgüsü bakımından *Serbest Fırka Hatıraları* ile *Yol Ayrımı* arasındaki farklılıktır. Roman kurgusunda Ağaoğlu'nun hatıralarında aktardığı tarihsel gerçeklik dışında yaşam öykülerine, olaylara ve kurgusal kişilere de yer verilir: Örneğin romanda *Vakit* gazetesi etrafında cereyan eden hadiseler, hatıralarda yer almaz. Ağaoğlu ise hatıralarında Yalova'daki baloya katıldığı- nı burada *Vakit* gazetesi sahibi Âsim Bey ile aynı masada oturduğunu aktarır (Ağaoğlu, 1969: 1-6). Kemal Tahir, buradan yola çıkarak ilk aşamada Serbest Cumhuriyet Fırkası hadisesini gazete çerçevesinde tartışır. Olayların bir kısmını Âsim Bey'in gözünden aktarır. Bu durum; yeniden yazım sürecinde hatıraların nasıl kurgulanarak yeniden yazıldığına, romanlaştırıldığına ilişkin somut bir örnek teşkil eder. Tarihin yeniden yazımı, kurgusallaşması bağlamında, romanın ana öyküsünü Eski İttihatçılar olarak nitelenen Avukat Celâlettin Bey, Profesör Ağaoğlu Ahmet Bey, Doktor Münir Bey, Talât Paşa'nın bir araya geldikleri sohbet teşkil eder (Tahir: 1971: 40-63). Bunlar arasındaki diyaloglarda Ağaoğlu, Yalova'da yaşananların tanıdığı ve aktarıcısıdır: Tarih ile roman arasındaki örtüşme burada belirginleşir. Ağaoğlu'nun şimdisi ile Kemal Tahir'in şimdisi arasındaki mesafe ortadan kalkar. Romanın gerçek yazarı olarak Kemal Tahir, bakış açısı ve aktarım/anlatım açısından romanın tarihî kişisi olan Ağaoğlu'yla aynı noktada konumlanır. Yazarın Serbest Cumhuriyet Fırkası hadisesine bakışı, eleştirileri, kuşkularıyla Ağaoğlu'nun konuya dair görüşleri örtüşür. Burada Kemal Tahir, Ağaoğlu'nun hatıralarında anlattığı tarihi büyük oranda tekrarlar. Hatıralarda aktarılan tarihin kurgulanarak farklı bir bağlama ve türe aktarılması, farklı bir olay örgüsü içerisine oturtulması *Yol Ayrımı*'nın bir yeniden yazım olduğu tespitini destekler. *Yol Ayrımı*'nda tarihin romanlaşması olarak nitelenebilecek yeniden yazım ve biçimlendirme süreci, iki farklı yazınsal tür ve söylem arasında alışverişi gerekli kılar. Kurmaca gerçeklik ile tarihsel gerçekliğin bir arada bulunması karma bir roman yapısını ortaya çıkarır (Aktulum, 2015: 1-16). Romanın bir yazınsal türün sınırları içinde değerlendirilmesini zorlaştırır. Tarih, hatıra, tarihsel romanın bir metinsel düzlemde birbirine karışmasına yol açar. Kurmaca ile tarihi etkileşime sokar. İkisi arasındaki etkileşim, Ricceur'ün ortaya attığı şu soruya bir cevap aramayı zorunlu kılar: “Kurmaca geçmiş, gerçek geçmiş, dolayısıyla anıları ve tarihi mi varsayar, yoksa, tarihsel zaman anlatımının yapısı mı geçmiş olarak belirginleşmeyi yaratır?” (Ricceur, 2012: 120). Buna *Yol Ayrımı* odağında verilecek cevap, yeniden yazım ve biçimlendirmenin ortaya çıkardığı kurgusal dönüşüme işaret eder: Kurmaca bir yandan anılar veya tarihsel veriler yoluyla tarihselleşirken roman, bir geçmiş zaman anlatısına dönüşür. Diğer yandan tarihsel söylem ve malzeme; kurgusal düzleme çekilerek biçimlendirilir, yeniden yazılır. Böylece romanesk bir söyleme ve biçime kavuşur (Aktulum, 2015: 1-16). Aynı zamanda geçmiş, şimdide var edilir. Ağaoğlu'nun romandaki anlatıcı rolü ve sesi, geçmişin şimdide temsil edilmesinde rol oynar. Tarihsel söylem ile romanesk söylemin örtüşmesinde geçmiş ile şimdinin birleşmesinde etkili olur: “Şimdiki zamana sahip olabilmek için birisinin konuşması gerekir. Böylece olay ve olayı dile getiren söylemin örtüşmesi şimdiki zamana işaret eder” (Ricceur, 2013: 183). Bu durumda her iki söylem biçiminin de birbirine dönüştüğü ve benzediği söylenebilir. Öyleyse Kemal Tahir'in *Yol Ayrımı*'nda tarihin romanla girdiği ilişki “yarı tarih-yarı roman” olarak nitelenebilecek bir melezleşme süreci olarak belirginleşir. Çünkü Kemal Tahir, tarihi

taklit/tekrar ederek yeniden yazarken Ağaoğlu'nun tarihsel söylemini ödünç alır. Tarihsel olan romanlaşırken yeni bir tür, söylem, bağlam ve zaman kategorisine taşınır.

Augustinus'un, *İtiraf*lar'ında geçmiş ve geleceğin ancak şimdiki zamanda temsil edilmek suretiyle var edilebileceği yönündeki önermesi, *Yol Ayrımı*'nda somutlaşır (Augustinus, 2010: 374-374). Kemal Tahir, tarihsel olayların ana diyakronisini tamamıyla bozmadan süresini ve düzenini değiştirerek tarihi başka bir zaman kategorisinde canlandırır. Tarihten romana gelene kadar tarihteki eylemler ve olaylar, üç biçimlendirme düzeyinden geçer: ön biçimlendirme, biçimlendirme, yeniden biçimlendirme. Birincisi, 1930'daki tarihsel gerçekliği; ikincisi geçmişin Ağaoğlu'nun hafızasındaki imgelerinin hatıra olarak biçimlendirilmesini; üçüncüsü hatırların Kemal Tahir tarafından yeniden biçimlendirilerek romanlaşması süreçlerini kapsar (Ricœur, 2005: 9). Bunların her biri; geçmiş zamanı yazarının içinde bulunduğu şimdide temsil etmek, canlandırmak, geçmiş güncelleyerek şimdiki zamana taşımak anlamına gelir. Ricœur, biçimlendirmeyi geçmişe dair "olaylar, (eylemler) dizisini, okurlar ya da dinleyenler tarafından izlenip anlaşılır kılmak amacıyla düzenli bir bütün haline getirmek" (Ricœur, 2005: 9) şeklinde tanımlar. O hâlde yeniden biçimlendirme; yeniden düzenlenmiş bir bütün, kompozisyon yaratmaktır. Bu durumda Kemal Tahir'in romanı geçmişe dair eylemleri yeniden biçimlendirip yeniden yazarak 1930'daki tarihsel gerçekliği 1970'lerdeki kurgusal gerçeklikle yansıtan, temsil eden bir "mimesis" durumundadır. *Serbest Fırka Hatıraları* ile *Yol Ayrımı* arasındaki ilişkide, tarihsel gerçeklik ile kurgusal gerçeklik arasındaki bağının Ağaoğlu'nun hatıraları üzerinden kurulduğu görülür. Geçmişin, Ağaoğlu'nun bilincindeki tasarımıyla yola çıkılarak tarihin yeniden yazıldığı; yeniden biçimlendirildiği anlaşılır. Böylece geçmiş; okurun bilincinde yeniden canlandırılmış, yazınsal olarak temsil edilmiş olur.

Sonuç

İçinde bulunulan zaman diliminden evvelki yaşantıların tümü geçmiştir. İnsan bilinci aynı andan iki kere geçemeyeceğinden geçmiş, geri döndürülemez. Çünkü tamamlanmış ve artık mevcut olmayan bir gerçekliktir. Geçmiş, Tanrı'nın elinde olmadığından onun üzerinde yalnızca insan tasarrufla bulunabilir. Sanat vasıtasıyla onu bilinç düzeyinde canlandırıp ölü bir zaman olmaktan kurtarabilir, şimdiyle ilişkilendirebilir.

Geçmişin şimdiye ve geleceğe aktarımında tarihsel romanlar önemli rol üstlenir. Artık mevcut olmayan gerçeklik; tarihsel roman vasıtasıyla sözel yapılara dönüştürülerek temsil edilir, bir anlatıya bürünür. Tarihsel roman, belgeler ve bellek -tanıklıklar, yaşanmışlıklar, duyumlar vb.- üzerinden okura biçimlendirilmiş, kurgulanmış bir tarih tasarımı sunar. Böylece geçmiş; insanın geçmiş zamansal eylemlerini okurun bilincinde yeniden var ederek temsil, tekrar eder. Tarihsel romanlarda geçmişin yazınsal temsili yeniden yazım ve yeniden biçimlendirme olmak üzere iki temel yazı edimi, stratejisiyle gerçekleşir. Bunlar, tarihsel romanda birbiriyle bağlantılı olarak işler: Önce tarihçi tarafından biçimlendirilen ve anlatıya bürünen geçmiş, daha sonra romancı tarafından yeniden biçimlendirilerek belirli bir niyet doğrultusunda romanlaştırılır. Yeni bir tür, zamansal düzen ve bağlamda okura sunulur. Böylece tarih yeniden yazılmış/biçimlendirilmiş olur. Bu çerçevede Kemal Tahir'in tarih ile kurduğu iliş-

kiye bakıldığında yazarın tarihsel romanda, geçmişi sabit bir veri olarak değil sürekli yeniden yazılan ve biçimlenen bir kurgu olarak sunduğu görülür. Her ne kadar tarihsel roman, özünde bir mimetik etkinliğin ürünüyse de yazar, yeniden yazım/biçimlendirme stratejisiyle tarihsel veriyi taklit etmekle kalmayıp onu yeniden üretir. Bu da yazarın tarihsel romanı yalnızca bilgi aktarımı sağlayan bir vasıta olarak görmediğine işaret eder.

Kemal Tahir'in *Yol Ayrımı* adlı romanı, geçmişin yazınsal temsiline dair bu yeniden yazım/biçimlendirme süreçlerini belirgin biçimde ortaya koyar. Roman, tarihsel gerçekliği doğrudan aktarmaktan ziyade, Ahmet Ağaoğlu'nun hatıralarını kurmaca bir yapıya dönüştürerek geçmişe dair çok katmanlı bir temsil alanı yaratır. Yazar, hatıraların belge niteliğinden yararlanır. Fakat bunu birebir tarihsel doğruluk kaygısıyla değil edebî bir yaratı, sanatsal bir yapıntı olarak işler. Bu süreçte geçmiş artık sadece geride kalan ölü bir zaman dilimi değil anlatı yoluyla şimdide yeniden varlık kazanan canlı bir deneyime dönüşür. Böylece roman, retrospektif anlatıların işlevini yerine getirerek geçmişi yazarın şimdisinde yeniden canlandırır. Yazar, türler arası geçişkenlik ve disiplinler arası bakış açısı sayesinde tarihsel romanın sınırlarını genişletir. Bu yönleriyle Kemal Tahir'in tarihsel romanı; anlam, yorum ve bilinç düzeyinde yeniden üretilmiş bir tarih tasarımı sunar.

Araştırma ve yayın etiği beyanı: Bu makale, orijinal veriler temelinde hazırlanmış özgün bir araştırma makalesidir. Daha önce hiçbir yerde yayımlanmamış olup başka bir yere yayımlanmak üzere gönderilmemiştir. Yazar, araştırma sürecinde etik ilkelere ve kurallara uymuştur.

Yazarların katkı düzeyleri: Birinci yazar %100.

Etik komite onayı: Bu çalışma için etik kurul onayı gerekmemektedir.

Finansal destek: Bu araştırma için herhangi bir finansal destek alınmamıştır.

Çıkar çatışması: Bu çalışma ile ilgili herhangi bir çıkar çatışması bulunmamaktadır.

Research and publication ethics statement: Research it has not been previously published or submitted to any other outlet for publication. The author followed ethical principles and rules during the research process.

Contribution rates of authors to the article: First author %100.

Ethics committee approval: Ethics committee approval is not required for the study.

Support statement (optional): No financial support was received for the study.

Conflict of interest: There is no conflict of interest between the authors of this article.

Kaynakça

- Ağaoğlu, A. (1969). *Serbest Fırka hatıraları*. Baha Matbaası.
- Aktulum, K. (2007). *Metinlerarası ilişkiler*. Öteki.
- Aktulum, K. (2015). Romanesk söylemin tarihselleştirilmesi ya da tarihi yeniden yazmak. *Bilig*, (73), 1-16.
- Andı, M. F. (2010). Alternatif tarih yorumcusu olarak Kemal Tahir: Yol ayrımı örneği. *Kemal Tahir 100 yaşında* (E. Eğribel-M.F. Andı, Ed.) içinde (s. 381-385) Kültür ve Turizm Bakanlığı.

- Aristoteles. (2004). *Poetika* (İ. Tunalı, Çev.) Remzi.
- Augustinus. (2010). *İtirafar* (Ç. Dürüşken, Çev.) Kabalıcı.
- Bergson, H. (2014). *Metafizik dersleri* (B. G. Beşiktaşlıyan, Çev.) Pinhan.
- Bozdağ, İ. (1995). *Kemal Tahir'in sohbetleri*. Emre. Büyüktuncay, M. (2014). İmgelemden anlatıya tarihsel düşünmenin formları. *Kaygı*, (23), 49-74). <https://doi.org/10.20981/kuufefd.90272>
- Carr, E.H. (1994). *Tarih nedir* (M.G. Gürtürk, Çev.) İletişim.
- Collingwood, R.G. (1996). *Tarih tasarımı* (K. Dinçer, Çev.) Gündoğan.
- Çelik, Y. (2002). Tarih ve tarihî roman arasındaki ilişki tarihî romanda kişiler. *Bilig*, (22), 49-68.
- Dillon, S. (2016). *Palimpsests edebiyat, eleştiri, kuram* (F. B. Aydar, Çev.) Koç.
- Dosdoğru, H. (1974). *Batı aldatmacılığı ve putlara karşı Kemal Tahir*. Yel.
- Eğribel, E. Kemal Tahir: romancı, sosyalist, yerli düşünür. *Kemal Tahir 100 yaşında*. E. Eğribel, M.F. Andı (Ed.) içinde (s. 153-164) Kültür ve Turizm Bakanlığı.
- Emrence, C. (2006). *99 günlük muhalefet Serbest Cumhuriyet Fırkası*. İletişim.
- Enginün, İ. (2005). *Cumhuriyet dönemi Türk edebiyatı*. Dergâh.
- Fedai, Ö. (2010). Kemal Tahir ve Türk romanı. *Kemal Tahir 100 yaşında* E. Eğribel, M.F. Andı (Ed.) içinde (s. 315-323) Kültür ve Turizm Bakanlığı.
- Frye, N. (2015). *Eleştirisinin anatomisi* (H. Koçak, Çev.) Ayrıntı.
- Genette, G. (1997). *Palimpsests*, (C. Newman and C Doubinsky. Trans.) University of Nebraska.
- Göğebakan, T. (2004). *Tarihsel roman üzerine*. Akçağ.
- Hilav, S. (1993). *Edebiyat yazıları*. Yapı Kredi.
- Hobsbawm, E. J. (2009). *Tarih Üzerine* (O. Akınhay, Çev.) Agora.
- Hüküm, M. (2017). *Şair-sosyolog Kemal Tahir*. İthaki.
- Kızılçelik, S. (2012). *Özgün ve yetkin sosyal teorisyen olarak Kemal Tahir*. Anı.
- Koçak, C. (2017). *Belgelerle iktidar ve Serbest Cumhuriyet Fırkası*. İletişim.
- Lukacs, G. (2008). *Tarihsel roman* (İ. Doğan, Çev.) Epos.
- Naci F. (2012). *Yüz yılın 100 Türk romanı*. Türkiye İş Bankası Kültür.
- Okyar, A.F. (2017). *Serbest Cumhuriyet Fırkası hatıraları*. Ö.A. Uğurlu (Ed.) Örgün.
- Oppermann, S. (2006). *Postmodern tarih kuramı*. Phoenix.
- Özkan, A. (2010). Türkiye defteri dergisi ve Kemal Tahir ilgisi. *Kemal Tahir 100 yaşında*. E. Eğribel, M.F. Andı (Ed.) içinde (s. 103-110) Kültür ve Turizm Bakanlığı.
- Ricœur, P. (2005). *Zaman ve anlatı 1 zaman olay örgüsü üçlü mimesis*, (M. Rifat ve S. Rifat, Çev.) Yapı Kredi.
- Ricœur, P. (2009). *Zaman ve anlatı: İki tarih ve anlatı* (M. Rifat, Çev.) Yapı Kredi.
- Ricœur, P. (2012). *Zaman ve anlatı: Üç kurmaca anlatıda zamanın biçimlenişi* (M. Rifat, Çev.) Yapı Kredi.
- Ricœur, P. (2013). *Zaman ve anlatı: Dört anlatılan (öykülenen) zaman* (U. Öksüzan ve A. Altınörs, Çev.) Yapı Kredi.
- Tahir, K. (1971). *Yol ayrımı*. Sander.
- Tahir, K. (1989). *Notlar/sanat edebiyat I*. Bağlam.

- Tezel, Y.S. (2006). Tanzimat sonrası imparatorluk ve cumhuriyet Türkiye'sinde “muhafazakarlık” sorunsalı: devamlılıklar, değişimler ve kırılmalar. *Modern Türkiye 'de siyasî düşünce muhafazakarlık* (A. Çiğdem, Ed.) içinde (21-38), İletişim.
- Tuncer, H. (1982). Kemal Tahir ile Tarık Buğra'nın romanlarında yakın tarihe bakış. *Kemal Tahir 100 yaşında*. E. Eğribel, M.F. Andı (Ed.) içinde (s. 343-351) Kültür ve Turizm Bakanlığı.
- Tural, S. K. (1976). Tarihin romanlaştırılması. *Töre Aylık Fikir ve Sanat Dergisi*, (59), 14-17.
- White, H. (2008). *Metatarih* (M. Küçük, Çev.) Dost.
- Yetkin, Ç. (1982). *Serbest Cumhuriyet Fırkası olayı*. Karacan.

Bu eser Creative Commons Atıf 4.0 Uluslararası Lisansı ile lisanslanmıştır.
(This work is licensed under a Creative Commons Attribution 4.0 International License).